

BILANS JAKO ŹRÓDŁO DANYCH W ANALIZIE RYZYKA DZIAŁALNOŚCI PRZEDSIĘBIORSTWA

Działalność przedsiębiorstw w warunkach konkurencyjnej gospodarki rynkowej związana jest nierozłącznie z ryzykiem, którego następstwem może być zdecydowane pogorszenie się ich sytuacji finansowej i wyników finansowych bądź utrata majątku oraz kapitałów, co w rezultacie może prowadzić do zakończenia działalności z przyczyn ekonomicznych lub ogłoszenia upadłości na mocy obowiązujących przepisów prawnych.

Jednym z podstawowych etapów zarządzania ryzykiem w przedsiębiorstwie jest jego identyfikacja, co wymaga posiadania obiektywnych i wiarygodnych informacji na temat bieżącej i przyszłej sytuacji finansowej i wyników finansowych jednostki, jak również podmiotów funkcjonujących w jej otoczeniu. Uniwersalnym źródłem danych w tym obszarze są obligatoryjne sprawozdania finansowe jednostek, na które składają się zgodnie z Ustawą o rachunkowości bilans, rachunek zysków i strat, rachunek przepływów pieniężnych, zestawienie zmian w kapitale własnym oraz informacja dodatkowa. Spośród wymienionych elementów sprawozdania największą przydatność w ocenie ryzyka posiada bilans, który przedstawia majątek i źródła finansowania przedsiębiorstwa w danym momencie, określanym mianem dnia bilansowego. Chociaż bilans ma z założenia charakter statyczny, to ujęcie porównywalnych wielkości na początek i na koniec okresu oraz możliwość porównania danych z różnych lat, pozwala ocenić sytuację finansową, w tym ryzyko działalności przedsiębiorstwa w ujęciu dynamicznym.

Biorąc pod uwagę związek ryzyka z zasobami przedsiębiorstwa wyróżnia się dwa jego podstawowe rodzaje, tj. ryzyko operacyjne związane w najwyższym stopniu ze zmianami w wielkości i strukturze aktywów, co wpływa przede wszystkim na wynik działalności operacyjnej przedsiębiorstwa oraz ryzyko finansowe, związane głównie ze zmianami w strukturze źródeł finansowania działalności jednostki wpływające na wielkość końcowego wyniku finansowego. Oba te rodzaje ryzyka wpływają jednocześnie na sytuację finansową jednostki i określają jej obecną i przyszłą pozycję rynkową.

Dane zawarte w bilansie pozwalają na ocenę zarówno ryzyka operacyjnego, jak też różnych aspektów ryzyka finansowego przedsiębiorstwa, a w szczególności na ryzyko utraty płynności finansowej. Wstępna identyfikacja ryzyka może być dokonana w ramach klasycznej analizy bilansu, obejmującej 3 podstawowe etapy (obszary problemowe), tj.:

- ocenę ryzyka operacyjnego i płynności majątku przedsiębiorstwa na podstawie dynamiki i struktury aktywów,
- analizę ryzyka finansowego na podstawie struktury kapitałowej,
- analizę sytuacji finansowej, w tym ryzyka utraty płynności finansowej i wypłacalności przedsiębiorstwa na podstawie powiązań kapitałowo-majątkowych.

Ryzyko operacyjne związane jest m.in. z efektywnością gospodarowania aktywami, co można w sposób syntetyczny ocenić porównując dynamikę aktywów i ich podstawowych składników, tj. aktywów trwałych i obrotowych z dynamiką efektów działalności gospodarczej przedsiębiorstwa, w postaci uzyskanych przychodów czy osiągniętych wyników finansowych. Niekorzystne relacje pomiędzy tymi kategoriami oznaczające zarazem spadek produktywności oraz rentowności majątku wskazują na wzrost ryzyka operacyjnego jednostki gospodarczej.

W ocenie ryzyka operacyjnego istotne znaczenie ma również struktura posiadanego majątku, a w szczególności udział majątku trwałego i obrotowego w ogólnej sumie aktywów przedsiębiorstwa. Udział ten jest zróżnicowany w różnych dziedzinach gospodarki, dlatego też bazę porównawczą powinny stanowić wielkości przeciętne dla poszczególnych branż i rodzajów działalności. Istotne unieruchomienie majątku przedsiębiorstwa wyrażające się w relatywnie wysokim udziale jego trwałych składników, a w

szczegółności rzeczowych aktywów trwałych ogranicza elastyczność działalności przedsiębiorstwa oraz oznacza dużą wrażliwość zmian wyniku operacyjnego na zmiany przychodów przedsiębiorstwa, co wynika z wysokiego poziomu tzw. dźwigni operacyjnej.

Analizując strukturę aktywów można także ocenić ryzyko płynności finansowej, jako jednego z najważniejszych aspektów ryzyka finansowego przedsiębiorstwa. Majątek przedsiębiorstwa charakteryzuje się bowiem zróżnicowanym poziomem płynności, czyli możliwością zamiany jego składników na aktywa pieniężne służące do spłaty bieżących zobowiązań. Ograniczoną płynnością charakteryzują się aktywa trwałe. Płynny charakter posiadają natomiast aktywa obrotowe, ale płynność ta jest zróżnicowana w odniesieniu do poszczególnych ich składników. Najwyższy poziom płynności posiadają środki pieniężne i ich ekwiwalenty oraz należności o krótkich terminach spłaty. Istotne ograniczenia dotyczą natomiast zapasów oraz należności o długich cyklach inkasa. Reasumując można więc stwierdzić, iż wysoki poziom ryzyka płynności ma miejsce w przypadku znacznego unieruchomienia majątku, co wyraża się dużym udziałem trwałych składników majątku a także składników majątku obrotowego o ograniczonych możliwościach transformacji na gotówkę.

Poziom ryzyka finansowego odzwierciedla struktura pasywów bilansu. Istotne znaczenie ma tutaj podział kapitałów na własne i obce, a także na długo- i krótkoterminowe. Wysokie ryzyko finansowe ma miejsce w przypadku dominacji obcych źródeł finansowania, w tym szczególnie zobowiązań krótkoterminowych, co oznacza równocześnie niskie zaangażowanie kapitału własnego i stabilnych długoterminowych źródeł finansowania przedsiębiorstwa. Bazę porównawczą stanowią w tym przypadku zarówno przeciętne branżowe wskaźniki struktury kapitału, jak również powszechnie przyjmowane standardy samofinansowania i zadłużenia przedsiębiorstwa.

Najwięcej informacji o zagrożeniach finansowych w przedsiębiorstwie dostarcza analiza relacji kapitałowo-majątkowych. Istotne znaczenie ma tutaj tzw. złota zasada finansowania mówiąca o tym, iż w przypadku dominującego w praktyce przeciętnego ryzyka gospodarczego warunkiem zachowania bezpieczeństwa finansowego jest m.in. zgodność terminów zaangażowania kapitałów i majątku przedsiębiorstwa, co znajduje wyraz w przestrzeganiu tzw. zasad bilansowych mówiących o konieczności pokrycia aktywów trwałych kapitałem własnym lub kapitałem stałym (tzw. złota i srebrna zasada bilansowa). Istotne odstępstwo od tych zasad wpływa na wzrost ryzyka utraty płynności finansowej, a w dalszej perspektywie wypłacalności przedsiębiorstwa. W bardziej szczegółowych analizach poziom ryzyka finansowego można ocenić analizując tzw. kapitał pracujący (obrotowy) obrazujący stabilność finansowania aktywów przedsiębiorstwa i zapotrzebowanie na ten kapitał. Ujemna wartość bądź istotny niedobór kapitału pracującego w stosunku do zapotrzebowania wskazują na realną możliwość utraty bieżącej oraz przyszłej zdolności przedsiębiorstwa do spłaty zobowiązań.

Warto przy tym nadmienić, że oceniając zagrożenia finansowe na podstawie relacji kapitałowo-majątkowych należy każdorazowo uwzględnić poziom ryzyka zewnętrznego (rynkowego) towarzyszącego działalności danego przedsiębiorstwa. Sposób finansowania aktywów musi być bowiem dostosowany do warunków panujących w dalszym (makroekonomicznym) i bliższym (konkurencyjnym, branżowym) otoczeniu firmy, co często oznacza odstępstwo od przedstawionych zasad bilansowych i m.in. akceptację niskiego, a nawet ujemnego poziomu kapitału pracującego. Ważne znaczenie ma więc przyjęcie właściwej strategii finansowania przedsiębiorstwa, tj. sposobu sfinansowania aktywów adekwatnego do istniejącego ryzyka zewnętrznego (rynkowego).